

Mới đây, trong thượng tuần tháng 5.1993, giới báo chí Pháp và cả dư luận thế giới đã bị xúc động mạnh về việc cựu thủ tướng Pháp Bérégovoy tự tử mà nguyên nhân gần như chắc chắn là do một tờ báo (tờ *Le Canard Enchaîné*) đã phanh phui việc ông đã mượn số tiền một triệu francs không trả lãi của một người bạn để mua nhà ở trong thời gian ông còn làm dân biểu ở tỉnh Nièvre. Ông Bérégovoy là một con người chính trực, xuất thân bình dân và có tài năng, chính vì vậy việc ông lựa chọn cái chết trong trường hợp nêu trên mới gây nhiều xúc động, và khiến người ta phải đặt ký lại vấn đề lương tâm và trách nhiệm của báo chí. Nói cách khác, vấn đề ở đây là mối quan hệ giữa tự do và trách nhiệm, tức liều lượng và cách thức của báo chí trong khi đưa thông tin hoặc phê bình chỉ trích.

Bérégovoy là một nhân vật nổi tiếng nên sự cố nêu trên khiến cho cả thế giới ngạc nhiên. Trong những trường hợp khác ít được biết đến hơn, đã có biết bao công dân mà số phận bị hủy diệt hoặc hỏng cả cuộc đời cũng do bị báo chí phanh phui tên tuổi, làm tổn thương đến nhân phẩm tới mức không chịu được. Nhà văn nổi tiếng Stephen Zweig kể chuyện (có thật) một cậu học sinh thông minh và học giỏi nhất lớp đã phải bỏ học và tiêu tan cả cuộc đời chỉ vì cha anh bị báo chí làm rùm beng một vụ làm ăn bê bối, bằng cách cho chạy những tit lớn và in cả hình thù phạm cùng gia đình lên mặt báo.

Đó là chuyện ở bên Tây. Ở Việt Nam, chắc chúng ta chưa quên cách đây vài năm, một cô con gái đã chọn cái chết vì nổi nhục có người cha là cán bộ bị báo chí phanh phui quá chi tiết về một vụ bê bối của ông liên quan đến tác phong sinh hoạt...

Ba câu chuyện xảy ra ở những thời điểm và vị trí khác nhau có lẽ cũng tạm đủ để minh họa một vấn đề: cái *tâm* của người làm báo thể hiện ở suy nghĩ về trách nhiệm của anh ta đối với những người cùng thời, và nói chung đối với con người, một sinh vật mềm yếu, nhẹ dạ, nhưng rất phức tạp và cũng dễ mắc sai lầm. Cuộc đời con người là một bộ tiểu thuyết, không nên chỉ được tóm tắt bằng một tờ lý lịch hoặc nhét trong một vài dòng chữ vô tri vô giác mà thiếu sự cân nhắc thận trọng, trên cơ sở niềm cảm thông về nỗi thống khổ chung của kiếp nhân sinh hệ lụy.

Sự chăm biếm tế nhị (mà trên báo chí là thể văn trào phúng của các loại báo cười) có thể có tác dụng làm thay đổi phong hóa để cải thiện cuộc sống, được hiểu như một loại chức năng của quyền tự do thông tin, nhưng những sự chỉ trích cay độc nhỏ nhen lại có thể

CÁI TÂM của người làm báo

XUÂN HUY

gây nên những hậu quả không lường trước được, nhẹ nhất là xúc phạm nhân phẩm con người, trong khi cuộc đời vẫn trở trở đầy tội ác, mới là cái đích thực cần phải được người làm báo góp phần thanh toán. Chỉ trích cay độc, bất chấp sự nghiên cứu sâu xa về con người như một sản phẩm tổng hòa và tích hợp từ hàng trăm mối quan hệ hình thành nhân cách, đó có lẽ không phải là cách thức mà một nhà báo chân chính có thể chọn lựa, vì bất cứ lý do nào.

Nhà báo có một số điểm tương tự như nhà văn về phương tiện tác nghiệp (ngòi bút, ngôn ngữ), nên ngoài phần văn tài để có thể cấu tạo nên những bài viết sắc bén có tác dụng rộng lớn hơn chuyện đụng đến một số cá nhân, còn phải có *văn tâm*. Cái *tâm* trong văn của người làm báo là kết quả của nhiều loại đức tính khác nhau, cũng được định nghĩa bằng một số từ ngữ có chữ *tâm* đi liền theo, như *lương tâm thiện tâm, nhiệt tâm, công tâm, hùng tâm*... Có những thứ *tâm* đó rồi thì người cầm bút mới trở nên độ lượng ngay khi chống lại cái xấu một cách can đảm, bằng một thái độ công bằng và nhiệt huyết, không khuất phục trước uy vũ đến uốn cong ngòi bút.

Như vậy cái *tâm* của người làm báo đồng thời cũng gắn liền với một số đức tính thuộc về luân lý chức nghiệp, như thái độ khách quan vô tư, can đảm nói sự thật, yêu chuộng công bằng, dám chấp nhận lao tâm khổ trí và hy

sinh, nhờ đó cũng tránh được như điều trái ngược với đạo đức báo chí như sự phi báng, nhận hối lộ, xâm phạm đời tư của kẻ khác, viết lờ nhăng tặc tếu, nói láo ăn tiền....

Nhưng nói lên sự thật không có nghĩa là phải luôn luôn quấy rối chính quyền như một số người vẫn thường hiểu, nếu điều này không xuất phát từ căn bản trong sáng của lương tâm nghề nghiệp, tuy rằng nhà báo phải đứng về phía nhân dân lao động và luôn luôn bảo vệ những người cùng khổ ở khắp mọi nơi. Xác định ranh giới giữa tự do và những giới hạn cần thiết của tự do quả là một điều không chút dễ dàng đối với mọi người làm báo, nó cũng khắt khe như khi xác định ranh giới giữ chấp hành và sáng tạo.

Trong một tình thế tiến thoái lưỡng nan như vậy, có lẽ chỉ có cái *tâm* của nhà báo mới giúp cho họ thoát khỏi bối rối, giữ vững quan điểm và định hướng chính xác các giới hạn của đường ranh giới trong khi vận dụng ngòi bút của mình.

Nhưng nếu chỉ có cái *tâm* đó thuần cũng chưa đủ. Chữ *tâm* đời nghĩa với chữ *nhân*, chỉ có thể được giữ và nâng lên bằng *trí* và *dũng*; nói theo cách diễn đạt của ông Khổng Tử thời xưa, "nếu chỉ có nhân mà không có trí thì trở nên nhu nhược; có dũng (sự can đảm) mà không có trí thì thành ra ngang ngạnh". Ngược lại nếu chỉ nhân, trí mà không dũng cũng chẳng đóng góp được gì cho đời, có khi còn đồng lõa với tội ác nữa là khác.

Trí là sự học tập, rèn luyện; thường xuyên trau dồi tri thức cuộc sống và nghiệp vụ; là sự thông đạt tư lý, hiểu được sâu sắc các lý do chỉ ph hành vi và hoạt động của con người.

Hai nhà báo người Mỹ Leon Ray Teel và Ron Taylor đã viết trong một quyển sách hướng dẫn nghiệp vụ báo chí rằng: "Ngay cả bọn trộm cướp cũng có gia đình. Cố gắng đặt bạn vị trí của người bạn viết đến. Hãy nhớ rằng bạn có thể đang hủy hoại một đời người, khiến cho người ta vào tù, hoặc làm cho người ta thành kho gây cừ cho những người ngang hàng. "Nhưng không nhà báo nào lại ng viết mà không để ý đến các hậu quả. Những ghi chép nguệch ngoạc vội vàng đó trong sổ tay hoặc những lời nói rạc trên cuộn băng tiêu biểu cho những cuộc đời mà bạn sẽ tác động vào các này hay cách khác. Hãy cẩn thận những gì bạn làm" (*)

Dụng tâm hay mục đích của người cầm bút quả là điều quan trọng thật đáng suy nghĩ ♣

(*) *Bước vào nghề báo*, NXB T HCM, 1993